

De muntslag van de PTOLEMAEEN - Farao's uit Griekenland

Rudy Dillen

Als Alexander de Grote zijn einde voelde naderen ontbood hij al zijn vrienden aan zijn sterfbed. Als hem wordt gevraagd wie hij aanduidt als zijn opvolger over het immense rijk dat in de afgelopen 10 jaren werd veroverd, antwoordt hij: 'De sterkste ...'. Alexander stierf op 11 juni 323. Dat was het begin van '**De oorlog van de Diadochen**': zijn vrienden-generaals, die tevoren eendrachtig een immens rijk hadden veroverd, kwamen tegenover elkaar te staan. **Ptolemaeus**, één van de beste generaals van het Macedonische leger, voerde zijn troepenmacht onmiddellijk naar Egypte en verdreef de daar aangestelde gouverneur. Hij wist dat dit een gemakkelijk te verdedigen stuk land is dat slechts militair kon bedreigd worden over zee of door de smalle, en controleerbare Gaza-strook.

Tetradrachme van zijn 'goddelijke vader' **Alexander de Grote** (336-323 vC)

vz – hoofd van Herakles, getooid met leuwenvel (refereert naar de leeuw van Nemea, één van de 12 werken van Herakles) en Ammon-hoorns

kz – oppergod Zeus, gezeten op troon, houdt scepter en adelaar

Monogram: **MI** (Milete)

Er was geen belangrijke muntomloop in Egypte geweest totdat Alexander in zijn Egyptische Alexandrië, de stad die hij stichtte en naar zichzelf noemde, een muntatelier liet voorzien in een muntproductie die nodig was om zijn immens leger te betalen en om ter plaatse de Griekse levenswijze te stimuleren. Terwijl de andere diadochen de Alexandrijnse muntslag nog verder zetten vormt Egypte een uitzondering. Ptolemaeus isoleerde zijn rijk geleidelijk van de rest van de Hellenistische wereld door een wijziging van het munttype en de muntstandaard. De eerste 18 jaar van zijn regering acteerde hij als 'satraap', maar in 305 voerde hij de titel van Basileos (koning)

Ptolemaeus I Soter (Redder–Bevrijder) introduceerde een nieuwe zilveren tetradrachme :

Ptolemaeus I Soter als satraap (323-305 vC), zilver tetradrachme geslagen in Alexandrië

vz – (geïdealiseerd) hoofd van Alexander met koningsdiadeem, olifantenhuid (refereert naar zijn glorierijke overwinning op de Indische koning Porus)

kz – Athena Alkidemos in gevechtspositie, houdt speer en schild

In 305 riep hij zichzelf uit tot koning en plaatste een eigen portret op zijn munten, met op de keerzijde een adelaar, staand op een bliksem, als dynastiek symbool. Hij schakelde over van de Attische - (Athene) naar de Fenicische muntstandaard en liet aldus handelsintenties blijken voor de naburige rijke handelssteden (Tyrus-Sidon) langs de Palestijnse kusten en op Cyprus.

Zilver tetradrachme Ptolemaeus I Soter als koning (305–285 vC), geslagen te Alexandrië

Overige muntateliers bevonden zich in Tyrus, Sidon, Joppa, Gaza, Askalon, Damascus, Ake-Ptolemais en in Salamis op Cyprus. Daar de Egyptenaren zich moesten behelpen met kleine denominaties voor dagdagelijks gebruik werd, in tegenstelling tot de rest van de Griekse wereld die zeer kleine zilveren munten gebruikte, een indrukwekkende bronzen muntslag aangemaakt. Omdat deze zeer goed conserveren in zandgrond zijn zeer mooie exemplaren teruggevonden, o.a. tot groot jolijt van conservators en verzamelaars ...

Op 84 jarige leeftijd, als enige van Alexanders' opvolgers, stierf Ptolemaeus I vredig in zijn bed. Hij liet zijn rijk na aan een zoon uit één van zijn 3 huwelijken, alle mannelijke troon-opvolgers zullen trouwens dezelfde dynastieke naam dragen: **Ptolemaeus II Philadelphos (285 – 246)** 'de vredelievende-behoudende'. Wat erop neerkomt dat hij door historici wordt ingeschat als een koning die zich heel gedeisd hield t.o.v. buitenlandse confrontaties. Hij liet de Egyptische economie wel verder opbloeien en maakte van Alexandrië één van de prachtigste steden van de antieke oudheid. Een systematisch stratenplan, maar vooral de uitbouw van de haven en 'pharos' de beroemde vuurtoren, komen op zijn naam. Op monetair vlak valt vooral het dubbel-portret op van de koning met zijn zuster Arsinoë II. Deze sterke dame was, na 2 keer te zijn uitgehuwelijkt, terug in Egypte aanbelandt, werkte haar schoonzuster en koningin Arsinoë I van de troon en nam, volledig in navolging van de faraotradities, haar plaats in aan de zijde van haar broer-echtgenoot.

Ptolemaeus II Philadelphos (285-246) was een sterke diplomaat die steeds afspraken afsloot met de naburige grootmacht der Seleuciden om de vrede te bewaren en behield een neutrale positie in de groeiende confrontatie tussen Rome en Carthago. Hij was 2-maal getrouwd, eerst met Arsinoë I (288) dochter van Lysimachos van Thracië en 12 jaar later met zijn eigen zuster Arsinoë II.

De nodige metalen voor de muntproductie komen uit Nubië (goud), het zilver kan ingevoerd worden door een positieve handelsbalans en het koper is afkomstig van Cyprus. De grote gouden munten zijn bestemd voor de handel met de Griekse steden, het zilvergeld circuleert als dagelijks betaalmiddel en de bronzen denominaties zijn bestemd voor de lokale circulatie op het platteland.

Alle opvolgers houden, behoudens kleine inflatiewijzigingen, dezelfde muntslag aan.

*Gouden oktadrachme onder Ptolemaeus II (28 gr
vz de gezamenlijke bustes van Ptolemaeus II Philadelphos en zijn zuster-vrouw Arsinoe II, kz
de gezamenlijke bustes van hun ouders Ptolemaeus I met zijn echtgenote Berenike I*

246 – 221 Ptolemaeus III Euergetes (Weldoener)

Onder zijn krachtig bewind bereikt het Rijk der Ptolemaeën zijn hoogtepunt als internationale grootmacht. Vroeg in zijn regering viel hij met zijn legers het Seleuciden-rijk binnen om de moord op zijn zuster te wreken, maar moest terugkeren om de onrust in eigen land, ten gevolge van mislukte oogsten en hongersnood, te onderdrukken.

Tot 242 zette hij de normale muntslag van zijn vader verder maar nadien liet hij een bijzonder omvangrijke serie munten slaan ter ere van zijn vrouw Berenike II

*AE drachme onder Ptolemaeus III
muntatelier Alexandrië - 42 mm - 70 gr.
vz – hoofd van Zeus-Ammon, met diadeem
kz – arend staand op een gevleugelde bliksem
links een hoorn des overvloeds (welvaart)
monogram **XP** tussen poten*

222 – 205 Ptolemaeus IV Philopator (vader-lievende)

De 4^e Ptolemaeus besteeg de troon op 24-jarige leeftijd, maar gaf meer de voorkeur aan de geneugtes van de heerschappij dan aan de verantwoordelijkheden ervan en liet het land in de handen van zijn eerste minister Sosobios. Deze maakte dankbaar gebruik van de situatie om zijn eigen positie te verstevigen maar brengt ook een goede getraind leger op de been om te weerstaan aan de opdringende Seleuciden. Deze koning zette ook de traditie voort door met zijn eigen zuster, nog een Arsinoe, te trouwen. Zij had wellicht, bij de dood van haar echtgenoot op 40-jarige leeftijd, als regentes kunnen optreden voor de nog jonge Ptolemaeus V, maar ze werd vergiftigd door Sosobios.

204 – 180 Ptolemaeus V Theos Epiphanes

Was amper 5 jaar toen zijn vader stierf. Aanvankelijk gecontroleerd door Sosobios trekt hij geleidelijk het bewind naar zich toe. Gekroond te Memphis in 197, huwt met Cleopatra I, dochter van Antiochos III in 193, maar sterft vroegtijdig. De fameuze Rosetta-steen, de sleutel tot het ontcijferen van de hiërogliefen, werd onder zijn bewind gemaakt.

180 – 145 Ptolemaeus VI Philometor (moeder-lievende)

Als oudste zoon van Ptolemaeus V en Cleopatra I verwerfde hij de troon op 5-jarige leeftijd. Zijn moeder trad op als regentes tot aan haar dood in 176, waarbij het bewind in handen viel van 2 scrupuleuze hoffunctionarissen : Eulaios en Lenaios. De jonge koning moet zelfs even een toevlucht zoeken in Rome. De machtiger wordende Romeinse Senaat eist dat de Egyptische troon aan de verbannen koning wordt teruggeschonken, ten nadele van zijn jongere broer die zich al comfortabel op de troon had genesteld. Als nieuw element verschijnen er 2 adelaars op de munten, verwijzend naar een kort co-regeerschap met zijn jongere broer, de latere koning Ptolemaeus VII.

145 – 144 Ptolemaeus VII Neos Philopator

Regeerde samen met zijn vader, maar moest bij diens dood zijn oom weerstaan die vanuit ballingschap in het naburige Cyrenaica Egypte binnenviel om aanspraak te maken op de troon. 1 jaar deelden de rivalen het koningschap tot de moord op Ptolemaeus VII. Ook wel ‘Physkon’ (dikbuikige) genoemd omwille van zijn omvang en passiviteit. Zijn regeerschap wordt gekenmerkt door willekeur en onstabieleit – hij was dan ook getrouwd met 2 vrouwen tegelijkertijd, allebei Cleopatra genaamd, die elkaar haatten ...

Vervolledigde koningslijst:

145 – 116

116 – 106 en 88 – 80

106 – 88

80

80 – 58 / 55 – 51

51 – 47

47 – 44

Ptolemaeus VIII Euergetes II

Ptolemaeus IX Soter II

Ptolemaeus X Alexander

Ptolemaeus XI Alexander II

Ptolemaeus XII Neos Dionysos

Ptolemaeus XIII

Ptolemaeus XIV

51 – 30 vC Cleopatra VII

Is als dochter van Ptolemaeus XII en Cleopatra VI de laatste van de Ptolemaeische dynastie om te regeren over Egypte. Aanvankelijk deelde ze nog de troon met haar broers XIII en XIV, maar de laatste 14 jaar van haar bewind had ze Caesarion (Ptolemaeus XV), haar eigen zoon met Julius Caesar, naast zich. Later ging ze ook een (politieke) relatie aan met Marcus Antonius om haar land te vrijwaren van Romeinse bezetting. Maar met haar zelfmoord in 30 vC eindigt de dynastie der Lagiden in Egypte en wordt het land opgenomen in het Romeinse Rijk als privaat bezit van de keizer.

In de Hellenistische muntslag van de Ptolemaeische dynastie zien we de overgang van het geïdealiseerde portret van goden en godenkinderen zoals Alexander, steunend op de hoogstaande Griekse kunst, naar een meer realistisch portret van ‘aardse’ koningen met haakneus en vooruitstekende kin inclusief